

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

**SA EXAM
PAPERS**

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U
THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHURARU (P3)

LARA 2009

MEMORANDAMU

MARAGA: 100

Memorandamu uyu u na masiatari a 12.

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA (50)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80-100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70-79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60-69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50-59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40-49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30-39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0-29%
	<u>26-32</u>	<u>22½-25½</u>	<u>19½-22</u>	<u>16-19</u>	<u>13-15½</u>	<u>10-12½</u>	<u>0-9½</u>
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI (NV) (MARAGA: 32)	-Zwi re ngomu zwi sumbedza u pfesesa thoho zwavhudiisa. -Mihumbulo i a tokonya nahone yo vhibva. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a si na vhukhakhi na khathihi, a kumedzeaho.	- Zwi re ngomu zwi sumbedza u pfesesa thoho zwavhudi vhukuma. -Mihumbulo ndi ya nthu, nahone i a takadza. -U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea o lundwaho tshidele, nahone a kumedzeaho.	-Zwi re ngomu zwi sumbedza u pfesesa thoho. -Mihumbulo ndi i takadzaho, i a tendisea. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea o dziaho, a kumedzeaho.	-Zwi re ngomu zwi sumbedeza u pfesesa thoho lu fushaho. -Mihumbulo ndi ya nga misi, a i na vhudzivha. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea a fushaho, nahone a kumedzeaho.	- Zwi re ngomu zwo di linganela sa zwenezwo, hu na mavhaka a xedzaho vhutumani. -Mihumbulo kanzhi ndi yo teaho, fhedzi i a dovholola. - U pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza maanea o lundzedzeaho nahone a kumedzeaho.	-Zwi re ngomu zwiwe a zwi ho khagala, a zwo ngo farana. -Mihumbulo yo sekena, hunzhi i sokou dovholola. -A hu na vhutanzi vhu fushaho ha u pulana/mvetomvet -o. -Maanea ha ngo bveledzwa nga ndila i kumedzeaho.	- Zwi re ngomu a zwi livhani na thoho na luthihi, a zwo ngo lundzedzana. -Mihumbulo yo tapanyedzwa, yo sokou dovhololwa. - U pulana na/kana mvetomveto a zwiho. -Maanea aya ha nekedezi/kumedzei.

	<u>10-12</u>	<u>8½-9½</u>	<u>7½-8</u>	<u>6-7</u>	<u>5-5½</u>	<u>4- 4½</u>	<u>0-3½</u>
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 12)	-U sumbedza vhudzivha ho goḏombelaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiga zwa u vhala zwo shumiswa zwone-zwone. -U shumisa luambo lwa nḥesa lwa kuambele/maambe -le. -Munanguludzo u sa vhambedzwiho/wa nḥesa wa maipfi, zwo vhibva vhukuma. -Tshitaela, thounu na redzhistara zwo tea tshothe ṭhoho ya mafhungo. -A hu na vhukhaki na vhuthihi nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.	- U sumbedza vhudzivha ho dziaho ha ndeme ya luambo. -Luambo, zwiga zwa u vhala zwo shumiswa hu si na vhukhaki , u kona u shumisa luambo lwa kuambele/maambele. -Munanguludzo wa maipfi wo vanganywa lwa vhusiki. - Tshitaela, thounu na redzhistara zwo tea ṭhoho ya mafhungo. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u sedzuluswa na u vhalululwa ha mushumo.	-Hu na vḥutanzi ha vhudzivha ha luambo. - Luambo na zwiga zwa u vhala hunzhi a zwi na vhukhaki. - Munanguludzo wa maipfi wo tea tshibveledzwa. - Tshitaela, thounu na redzhisitara zwo tea ṭhoho ya mafhungo. - Kanzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	-Huniwe u vhone ha vhudzivha ha luambo zwi hone. -Luambo ndi lwa misi, zwiga zwo shumiswa lu fushaho. -Munanguludzo wa maipfi u a fusha. - Tshitaela, thounu na redzhistara nga u angaredza zwi ḏi anana na ṭhodea dza ṭhoho ya mafhungo. - Hu ḏi vha na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	-Vhudzivha ha luambo ho sekene. -Luambo a lwo ngo vhibva, na zwiga zwa u vhala huniwe a zwo ngo shumiswa nga ndila yone. -Munanguludzo wa luambo ndi wa fhasi. - Tshitaela, thounu na redzhistara zwi shaedza ndunzhendunzhe. -Hu na vhukhaki ho vhalaho naho ho ḏi vha na u vhalulula na u sedzulusa.	-Luambo na zwiga zwa u vhala zwo khakhea. -Munanguludzo wa maipfi wo shaedzwa. - Tshitaela, thounu na redzhistara a zwo ngo tea. -Ho ḏala vhukhaki, naho zwo ḏi vhalululwa na u sedzuluswa zwiṭuku.	- Luambo na zwiga zwa u vhala zwo khakhea tshothe. - Munanguludzo wa maipfi a wo ngo tea na luthihi. - Tshitaela, thounu na redzhistara zwo liana tshothe. - Ho ḏalesa vhukhaki na ndaḏo, nahone a hu vhone vḥutanzi ha u vhalulula na u sedzulusa.

	<u>5-6</u>	<u>4½</u>	<u>4</u>	<u>3 -3½</u>	<u>2½</u>	<u>2</u>	<u>0-1</u>
TSHIVHUMBEO (T) (MARAGA: 6)	-Kubveledzelwe kwo faranaho/lunzhedze aho kwa thoho. Vhudodombedzi vhu tokonyaho. -Mitala, dziphara zwo fhatwa lwo faranaho. -Vhulapfu /tshivhalo tsha maipfi zwi elana na ndaela dza thoho.	-Mafhugo o bveledzwa nga ndila yo faranaho. Hu na ndunzhendunzhe. - Mitala, dziphara zwi i a tevhelelea nahone zwo vangana. -Vhulapfu ho tea.	-Vhunzhi ha zwidodombedzwa zwo bveledzwa. - Mitala, dziphara zwo fhatea zwavhuḑi. - Vhulapfu ho tea.	-Dziṇwe dza mbuno na zwododombedzwa zwo bveledzwa. - Mitala, dziphara zwo ḑi khakhea huṇwe, fhedzi maanea a ḑi sala a tshi pfala. -Vhulapfu ho tea.	-Dziṇwe dza dzimbuno dza ndeme dzi hone. - Mitala, dziphara zwo khakhea, fhedzi mihumbulo i sala i kha ḑi pfala. -Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhale sa.	- U ita a tshi bva kha thoho. -Zwi a konḑa u tevhela vhuṭala ha mafhungo. - Mitala, dziphara zwi kha vhuimo ha fhasi. - Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhale sa.	-O liana na thoho. - Mitala, dziphara zwo vhilingana, a zwi tevhelelei. -Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhales-a u fhirisa mpimo.

KHETHEKAYO YA B: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI (30)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nthesa 80-100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha ntha 70-79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60-69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50-59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40-49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30-39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0-29%
	<u>16-20</u>	<u>14-15½</u>	<u>12-13½</u>	<u>10-11½</u>	<u>8-9½</u>	<u>6-7½</u>	<u>0-5½</u>
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 20)	Ndivho yo dziaho tshothe ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho. -U tshimbila kha vhutala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana tshothe, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho ya mafhungo. -Hu na vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto, zwa mbo bveledza tshibveledzwa tshi si na vhukhaki na luthihi, tshi kumedzeaho.	-U na ndivho yavhudi ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala lwo rombaho/vhibvaho— U tshimbila kha vhutala hone-hone, hu si na u bva kha thoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo tandavhudzwa zwavhudisa, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho. -U pulana na /kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhudi. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo lwa ntha vhukuma.	-U na ndivho yo dziaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – u fara vhutala, nahone u tou polika zwituku kha thoho ya mafhungo. -Hunzhi zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, nahone zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -U pulana na /kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhudi. -O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo nga ndila yo dziaho.	-U na ndivho i fushaho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – o di banyana kha thoho, fhedzi a zwi xedzi. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana nga ndila i fushaho, zwiwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -U shumisa mihumbulo u fushaho kha u bveledza thodea dzo teaho dza	-U na ndivho yo linganelaho ya thodea dza tshibveledzwa. Vhutala hawe kha u fhindula mushumo uyu vhu sumba ho sekana. -U niwala – u a xedza vhutala, zwi ambiwaho huiwe zwi ita zwi tshi liana. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho linganelaho,	-U na ndivho ya fhasi ya thodea dza tshibveledzwa. Phindulo yawe kha mushumo uyu i sumbedza hu na u shaedza vhukuma. -U niwala – u xedza vhutala, na zwi ambiwaho huiwe a zwi tsha pfala. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwi ita zwi tshi liana, zwidodombedzwa zwituku zwi tikedzaho thoho. U pulana na/kana mvetomveto a zwi fushi. Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhudi.U	-A hu na ndivho ya thodea dza tshibveledzwa. -U niwala – u liana na thoho, zwi ambwaho hunzhi a zwi tsha pfala. Zwi re ngomu na mihumbulo a zwi elani, zwidodombedzwa zwitukutuku zwi tikedzaho thoho. -U pulana na /kana mvetomveto a zwiho. Tshibveledzwa itshi a tshi kumedzei. - A ho ngo shumiswa thodea dzo teaho dza tshivhumbeo.

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

	-O kona lwa nthesa kha u shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.			tshivhumbeo tsha tshibveledzwa.	tsho faranaho nahone tshi kumedzeaho. -U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo tsha tshibveledzwa-fhedzi hu na u tahedzwa ha zwithu zwa ndeme.	shumisa milayo ya tshivhumbeo nga ndila yo khakheaho.	
LUAMBO, TSHITAE LA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 10)	<u>8-10</u> - U shumisa zwivhumbeo zwone-zwone zwa girama, nga ndila yone kha tshibveledzwa. -Ndivho ya maipfi yo tea tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	<u>7-7½</u> -Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhudi, vhukuma, nahone nga ndila yone. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	<u>6-6½</u> -Mushumo wo fhatwa zwavhudi, u a vhalea. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea. -Hunzhi a hu na vhukhaki nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	<u>5-5½</u> -Mushumo wo fhatwa lu fushaho. Vhukhaki vhu re hone a vhu khakhisi nyelelo ya mafhungo. -Ndivho ya maipfi i a fusha zwi tshi kwama ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tea lu fushaho. -Hu na vhukhaki vhu si vhunzhi nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	<u>4-4½</u> -Mushumo wo fhatwa lwo tou linganelaho. Hu na vhukhaki ho vhalahonyana. -Ndivho ya maipfi i fhasi nahone a i tei tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. Tshitaela, redzhistara na thouni zwo tsa. -Hu na vhukhaki ho vhalaho nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.	<u>3-3½</u> -Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwi a konda u tevhelelea. -Ndivho ya maipfi i toda u lulamiswa nahone a i tei ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara a zwo ngo tea. - Tshibveledzwa tsho dala vhukhaki, naho ho di vha na u vhalulula na u sedzulusa.	<u>0-2½</u> -Mushumo wo fhatwa lwa fhasi nahone zwo riwalwaho zwo vhilingana. -Ndivho ya maipfi i toda ndulamiso zwi hone, nahone a i tei ndivho. -Tshitaela, ndivho na vha tangedzaho mafhungo a zwi anani/tshimbilelani na thoho ya mafhungo. -Ho dalesa vhukhaki na ndado nga murahu ha u vhalulula na u sedzulusa.

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

				-Vhulapfu ho toḁou vha vhu teaho.	-Vhulapfu ho lapfesa/pfufhifhale sa.	-Zwo lapfesa/pfufhifhale -sa.	-Vhulapfu – Zwo lapfesa/pfufhifhales- a u fhirisa mpimo.
--	--	--	--	---	--	-------------------------------------	--

KHETHEKANYO YA C: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI (20)

KHOUDU	Khoudu 7: Vhuswikeleli ha nṱhesa 80-100%	Khoudu 6: Vhuswikeleli ha nṱha 70-79%	Khoudu 5: Vhuswikeleli ho dziaho 60-69%	Khoudu 4: Vhuswikeleli vhu fushaho 50-59%	Khoudu 3: Vhuswikeleli ho linganelaho 40-49%	Khoudu 2: Vhuswikeleli ha fhasi 30-39%	Khoudu 1: U sa swikelela 0-29%
	<u>10½-13</u>	<u>9½-10</u>	<u>8-9</u>	<u>6½-7½</u>	<u>5½-6</u>	<u>4-5</u>	<u>0-3½</u>
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO (NVT) (MARAGA: 13)	-Nḁivho yo dziaho tshoṱhe ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. -Vhuṱwali ho rombaho/dziaho – mugudi u fara vhuṱala hone- hone, ha liani na ṱhoho. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana tshoṱhe, nahone zwidodombedzwa zwoṱhe zwi tikedza ṱhoho. -Vhuṱanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tshi	-Nḁivho ya vhuḁisa ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. -U ṱana vhudzivha ho angalalaho ha vhuṱsila ha u ṱwala. -Vhuṱwali ho rombaho/dziaho – mugudi u fara vhuṱala hone, ha liani na ṱhoho ya mafhungo. -Zwi re ngomu na mihumbulo yawe zwo farana, zwa ṱandavhudzwa zwavhuḁisa, nahone zwidodombedzwa zwoṱhe zwi	-Nḁivho yo dziaho ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. -U ṱwala– mugudi u fara vhuṱala hone, hu na u liana/xelana zwiṱuku na ṱhoho. - Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana, zwidodombedzwa zwinzhi zwi tikedza ṱhoho. -Hu na vhuṱanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledzaho tshibveledzwa tshi kumedzeaho, tshavhuḁi.	-Nḁivho i fushaho ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. -U ṱwala – mugudi u a xedza vhuṱala fhedzi zwa si khakhise ṱhalutshedzo nga u angaredza. -Zwi re ngomu kha tshibveledzwa na mihumbulo zwo farana lu fushaho, zwiṱwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza ṱhoho. -Vhuṱanzi ha u pulana na sedzulusa zwo bveledza	-Nḁivho yo linganelaho ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. - Phindulo i shaedza vhuṱala. -U ṱwala – mugudi u liana na ṱhoho ṱhalutshedzo ya polika huṱwe. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo farana lwo linganelaho, zwiṱwe zwa zwidodombedzwa zwi tikedza ṱhoho. -Vhuṱanzi ha u pulana na u sedzulusa zwo bveledza	-Nḁivho ya fhasi ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. Phindulo kha mushumo uyu i sumbedza vhuṱala vhuṱekene. -U ṱwala – mugudi u liana na ṱhoho, huṱwe ṱhalutshedzo ya polika. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwo ngo tou farana, zwidodombedzwa zwiṱuku zwi tikedzaho ṱhoho.	-A hu na ndivho ya ṱoḁea dza tshibveledzwa. -U ṱwala – mugudi u liana na ṱhoho, ṱhalutshedzo hunzhi i a xela. -Zwi re ngomu na mihumbulo zwa tshibveledzwa a zwi yelani, zwidodombedzwa zwiṱukuṱuku zwi tikedzaho ṱhoho. -U pulana/ mvetomveto a zwi ho. Tshibveledzwa a tshi kumedzei/fushi.

Vhuṱe ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari ḁi tevhelaho

	si na vhukhakhi na luthihi, nahone tshi kumedzeaho. -O shumisa milayo yothe yo teaho ya tshivhumbeo .	tikedza thoho. -Vhutanzi ha u pulana na/kana mvetomveto zwo bveledza tshibveledzwa tsho fhatwaho zwavhuḍi, tshi kumedzeaho. -O shumisa milayo ya tshivhumbeo yo teaho nga ndila yavhuḍi vhukuma.	-O shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.	tshibveledzwa tshi fushaho, tshi kumedzeaho. -O shumisa muhumbulo u fushaho wa thodea dza tshivhumbeo.	tshibveledzwa tsho linganelaho, tshi kumedzeaho. - U na muhumbulo wo linganelaho wa thodea dza tshivhumbeo – hu na huiwe u shaedza.	-A zwi tei Luambo lwa Hayani, naho ho pulaniwa na/kana mvetomveto. Tshibveledzwa a tsho ngo kumedzwa zwavhuḍi. - O shumisa milayo ya tshivhumbeo nga ndila yo khakheaho.	-Ho ngo shumisa milayo yo teaho ya tshivhumbeo.
	<u>6-7</u>	<u>5 -5½</u>	<u>4½</u>	<u>3½-4</u>	<u>3</u>	<u>2½</u>	<u>0-2</u>
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA (LTS) (MARAGA: 7)	-U shumisa zwiwhumbeo zwone-zwone zwa luambo kha u riwala tshibveledzwa, nahone zwo fhatwa zwavhuḍi. -Ndivho ya maipfi yo tea tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaila, thouni na redzhistara zwo tea tshothe. -Tshibveledzwa a	-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhuḍi vhukuma nahone nga ndila yone. -Ndivho ya maipfi hunzhi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea. -Tshibveledzwa hunzhi a hu na vhukhakhi nga murahu ha u	-Tshibveledzwa tsho fhatwa zwavhuḍi, nahone tshi a vhalea. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaila, thouni na redzhistara hunzhi zwo tea. -Tshibveledzwa itshi a tshi na vhukhakhi vhunzhi nga murahu ha u vhalulula na u	-Tshibveledzwa tsho fhatwa lu fushaho. Vhukhakhi vhu re hone a vhu khakhisi nyelelo ya mafhungo. -Ndivho ya maipfi yo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara zwi a di fusha. -Tshibveledzwa tshi di vha na vhukhakhi vhu si	-Tshibveledzwa tsho fhatwa lwo linganelaho. Hu na vhukhakhi ho vhalaho. -Ndivho ya maipfi yo shaedza nahone a i tei tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara zwo tsela fhasi. -Tshibveledzwa tsho faredza vhukhakhi ho	-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila i shaedzaho/ya fhasi, nahone zwi a konḍa u tevhelelea. -Ndivho ya maipfi i toda u lulamiswa huiwe, nahone a i tei ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Tshitaela, thouni na redzhistara a zwo ngo tea.	-Tshibveledzwa tsho fhatwa nga ndila ya fhasi/i shaedzaho vhukuma, nahone zwo vhilingana. -Ndivho ya maipfi i toda u lulamiswa ho angalalaho vhukuma, nahone a zwo ngo tea ndivho na kathihi. -Tshitaela, thouni na redzhistara a zwi tshimbilelani na thoho. -Tshibveledzwa tsho ḍala

Vhune ha khandiso iyi ho vhaledzwa

Iyani kha siatari li tevhelaho

	tshi na vhukhaki nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	sedzulusa. -Vhulapfu ho tea.	vhunzhi nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu ho todou vha ho teaho.	vhalaho nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/pfufhifhale -sa.	-Tshibveledzwa tsho dala vhukhaki, naho ho di vha na u pulana/ sedzuluswa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/pfufhifhal -esa.	vhukhaki vhunzhisa, na ndado i re khagala nga murahu ha u pulana na u sedzulusa. -Vhulapfu – zwo lapfesa/pfufhifhal- esa.
--	---	--	---------------------------------	---	---	---	--

ADENDAMU**KHETHEKANYO YA A: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUSIKI (MAANEA)
MBUDZISO I**

(Vha songo shumisa adendumu iyi kha u maka, kha vha tou i shumisela u engedza ndivho yavho)

- 1.1
 - Aya ndi maanea ane muṅwali a anetshela tshiṭori kana zwiwo zwo no bvelelaho.
 - Zwi anetshelwaho zwi tea u kunga na u tendisea.
 - Mafhungo a hone a ṅwalwa nga tshifhinga tsho fhelaho.
 - Magumo a songo ḁowealeho nahone a fhedza tshiṭori zwavhuḁi.
- 1.2
 - Muṅwali u buletshedza tshithu nga vhuḁalo.
 - Muṅwali u ola tshifanyiso tsha zwine a khou amba ngazwo muhumbuloni wa muvhali.
- 1.3
 - Afha muṅwali u vha e na ṅḁila yawe ine a vhona ngayo zwithu.
 - Mihumbulo yawe i tea u vha khagala u bva mathomoni u swika magumoni.
 - Muṅwali u sumbedza u imelela ḁiṅwe sia.
 - Muṅwali u tikedza vhukuma sia ḁine a khou ṭḁḁa ḁi tshi tendiwa.
 - Muṅwali u sumbedza vhukhwine ha fhungo ḁine a khou ḁi imelela.
- 1.4
 - Muṅwali u vhuisa mihumbulo a i ṅea vhuḁipfi na u nyanyuwa hawe.
 - Muṅwali u a dzhia sia.
 - Vhuḁipfi na u nyanyuwa ndi zwone zwi no dzhielwa ṅṭha.
- 1.5
 - A dzhia masia mavhili a khani.
 - Mafhungo a tea u vha a tshi ṭanganedzea.
 - Muṅwali a nga ḁisa zwifanyiso zwine muvhali a zwi ṭalela a kona u ṅwala maanea ngazwo.
 - Afha hu nga ḁa mihumbulo minzhi yo fhambanaho nga ha zwifanyiso zwo newaho.
- 1.7
 - Muṅwali a nga ḁisa zwifanyiso zwine muvhali a zwi ṭalela a kona u ṅwala maanea ngazwo.
 - Afha hu nga ḁa mihumbulo minzhi yo fhambanaho nga ha zwifanyiso zwo newaho.
- 1.8
 - Muṅwali u vhuisa mihumbulo a i ṅea vhuḁipfi na u nyanyuwa hawe.
 - Muṅwali u a dzhia sia.
 - Vhuḁipfi na u nyanyuwa ndi zwone zwi no dzhielwa ṅṭha

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUDAVHIDZANI ZWIPFUFHI**MBUDZISO 2****2.1 VHURIFHI HA VHUKONANI**

- Vhurifhi ha vhukonani vhu na diresi nthihi.
- Vhurifhi ha vhukonani vhu na theshano.
- Vhurifhi ha vhukonani vhu na mathomele.
- Vhu tea u vha na mutumbu.
- Vhu tea u vha na magumo.
- Hu tea u vha na ndunzhendunzhe ya mafhungo u bva mathomoni u swika magumoni.

2.2 MUVHIGO

- Muvhigo ndi mulaedza malugana na tsenguluso ye ya vha i tshi khou itwa.
- Tshivhumbeo:
 - Thoho
 - Marangaphanda
 - Matshimbidzele
 - Mawanwa
 - Phendelo
 - Themendelo
 - Tsaino ya muvhigi
 - Tshiimo tshawe
 - Duvha.

2.3 ADZHENDA NA MAAMBIWA A MUTANGANO

- U vula na u tangedza nga murambi.
- Vhathu vho daho na vha songo daho.
- Ndivho ya mutangano.
- U vhala maambiwa a mutangano wo fhiraho.
- U tangedza maambiwa a mutangano wo fhiraho.
- U rera nga ha maambiwa o fhiraho.
- Maambiwa a duvha.
- Ala na ala.
- Duvha la mutangano u daho.
- U vala.

2.4 ATHIKILI YA GURANNDΛ

- Thoho.
- Mvulatswinga.
- Mutumbu.
- Phendelo.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B : 30

KHETHEKANYO YA C: ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI

MBUDZISO 3

3.1 KHUNGEDZELO

- Khungedzelo ndi musi murengisi a tshi tana zwine a khou zwi rengisa nga ndila ya u tou kunga vharengi.
- Kha i vhe ine ya kunga.
- Kha i tutule lutamo i dovhe i lu fare.
- Kha i tutule dzangalelo.
- Khungedzelo i nga itwa nga u tou amba, thelevishini, vhengeleni kana nga u tou n̄wala kha magazini, gurannda, bammbiri na hunwe hunzhi.

3.2 PHOSITARA

- Ndi ndila ya khwinesa ya u vhambadza zwithu nga ndila ya u zwi n̄wala kha mabammbiri mahulwane ane a nga tou nambatedzwa fhethu ha nnyi na nnyi.
- I tea u kunga maṭo a mulavhelesi.
- I tea u vhalea naho muthu e kule.
- I songo vha na mafhungo manzhi.
- I tea u pfufhifhadzwa nga zwiga zwi re na ndeme fhedzi.

3.3 GARATA YA THAMBO

- Garata ya thambo ndi iṅwe ndila ine ra i shumisa kha u divhadza vhathu uri vha de zwimimani zwine ra khou vha rambela khazwo.
- Dzi na madzina a vharambiwa.
- Datumu ya duvha la tshimima.
- Tshifhinga tsha u thoma.
- Fhethu hune tshimima tsha khou ya u vha hone.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 20

MARAGAGUTE: 100